

Januari 1987: journaalbeelden tonen den volke hoe in de ijzige koude een serie geprefabriceerde elementen in één van de binnenmuurse open ruimten van de penitentiaire inrichting "Overamstel" (Bijlmerbajes) worden neergelaten. De vox populi zal zich binnenkort minder heftig roeren over de onveiligheid in het land.

Immers, het onverschrokken gezelschap christenbroeders (dat de verantwoordelijkheid voor elkaar hoog in het vaandel voert) en de bedaarde liberale burgermansheren bleken opnieuw gevoelig voor het gesundenes Volksempfinden, en gaven daadwerkelijk gehoor aan de roep om de bouw van meer gevangenisruimte. Ondanks allerlei wetenschappelijke bewijzen van het tegendeel blijkt een deel van de bevolking nog steeds een grote preventieve werking voor de misdaad aan dit soort onderkomens toe te schrijven. Steeds schaarser in aantal worden zij, die stellen dat een deel van de oplossing voor de huidige maatschappelijk-culturele crisis gezocht moet worden in een ander beleid.

Kohelet wil hier ruimte geven aan mensen die vanuit hun geloofsgesamenleving pleiten voor een plaats in de samenleving, voor hen die nogal eens een wet aan hun laars lappen.

TERREINVERKENNING

Wanneer men in de (vak)pers of elders over misdaad en straf discussieert, dan wordt er regelmatig op daden gewezen die weliswaar moreel verwerpelijk zijn doch door de wet niet strafbaar gesteld worden. Toch kunnen moreel ongewenste daden in het leven van mensen net zo zwaar (óf zwaarder) ingrijpen als de voor de wet strafbare daden. Voorts roert men aan dat een straf voor een gedetineerde moeilijk rechtvaardig kan zijn als bekend is dat slechts een kwart van de veroordeelbare feiten in een vonnis wordt omgezet. Daar komt bij dat het grootste deel van de strafinrichtin-

"Ik was in de gevangenis en gij hebt mij bezocht" (Mt. 25, 36)

interview met justitiepastor Jan Eerbeek

genpopulatie stamt uit de kansarme lagen van de maatschappij (waarmee niet beweerd wordt dat het ene noodzakelijkerwijs uit het andere volgt) en zich niet of nauwelijks een hooggekwalificeerde verdediging kan veroorloven zoals degenen die behoren tot de rangen van de witteboorden-criminaliteit. Verdachten uit de laatstgenoemde sfeer beschikken vaak over uitgebreide teams gewiekste verdedigers, eventuele gouden handdrukken en/of andere niet of nauwelijks meer aan het daglicht te brengen machinaties en wetstechnische constructies. De schandalen die de laatste jaren de media-aandacht opeisen lijken recht te doen aan deze constatering. Tevens wordt in de discussies gesteld dat de ontwikkelingen in de criminaliteit mede een gevolg zijn van de maatschappelijke ontwikkelingen en/of de inrichting van die samenleving. Helaas zijn te weinig mensen in de praktijk bereid zichzelf hiervan rekenschap te geven en dat is vaak moeilijk als je aan de goede kant van de muur zit. Die bereidheid blijkt in ieder geval afwezig bij de hoogste politieke verantwoordelijken in dit land, het zgn. no-nonsense kabinet-Lubbers. Zeer tot droefenis van o.a. de vooraanstaande katholieke oud-officier van justitie en rechter mr. J.J. Abspoel, die in een interview met "Hervormd Nederland" van 17 januari 1987 stelt: "Wat men ook doet, met de verscherping van het strafrecht kan de criminaliteit niet worden teruggedrongen. Een betere sociale politiek en betere sociale voorzieningen zouden beter in staat zijn de criminaliteit binnen de perken te houden. Het is absurd, dat er zoveel miljoen bezuinigd wordt op het buurtwerk, terwijl er vijf nieuwe ge-

vangenis worden bijgebouwd. De bezuiniging van honderd miljoen op het sociaal-cultureel werk kan tot gevolg hebben, dat er over een tijdje nog eens honderd miljoen moet worden uitgegeven aan nog meer gevangenis. Want bij de criminaliteit gaat het, behalve om een laag beroepsmisdadigers, om jeugdige personen. Alle geld, besteed aan de opvoeding en aan sociaal cultureel werk onder de jeugd, is nuttiger dan het bouwen van gevangenis."

Mr. J.J. Abspoel is geen traditionele welzijnswerker. Een vraag die zich na het lezen van deze onthoening opwerpt kan zijn waarom eigenlijk zo weinigen onevenredig zwaar moeten boeten voor daden waarvoor de maatschappelijke aansprakelijkheid vaak groter is dan men op het eerste gezicht denkt. *Kohelet* bekeek de diverse aspecten van misdaad, straf en het leven in en na de gevangenis met Jan Eerbeek, justitiepastor namens de protestantse kerken in de gevangenis van Scheveningen.

Het gesprek vindt plaats op de dag dat het KNMI had gewaarschuwd niet naar buiten te gaan als dat niet strikt nodig is. Het lijkt alsof we een ondertoonje in de stem van de buschauffeur horen als hij ons adviseert bij de bushalte bij de vijf meter hoge muur uit te stappen. We lopen langs de opvallend graffitiloze bakstenen muur, die je schijnbaar de moed moet ontnemen om aan het erachter heersende regime te ontkomen, uitzonderingen daargelaten. Bij storm biedt deze fantasieloze architectuur je in ieder geval ongevroegde luwte tegen het aan de overkant gelegen duinzand. De lan-

ge muur wordt onderbroken door een hek dat een doorkijkje geeft op de wachtkamer van het jeugdhuis van bewaring "De Sprang". Enige meter verderop een gedenkrelief vlakbij de kleine poortjes, waardoor vele verzetslieden door nazi-toedoen de laatste gang van hun leven maakten naar de duinen. . . Daarachter de historisch bezwaarde gebouwen van het "Oranjehotel", - ook de bevrijde staat der Nederlanden handhaaft hier nog immer een bewaarplaats voor mensen in de vorm van een huis van bewaring. Om de hoek zien we voor de muur ineens een rij oude laagbouwhuisjes, waarschijnlijk vroeger gebouwd voor het gevangenispersoneel. De huizenrij wordt onderbroken door de hoofdingang in de vorm van oude kasteeltorens, compleet met kantelen. Onder de klauwende Nederlandse leeuw wordt een poortje ontgrendeld, waardoor we toegang krijgen tot de warme portiersruimte. Na verificatie van de identiteitspapieren, het achterlaten van de camera en de telefonisch controle van de afspraak bij de volgende statie, wordt de deur voor ons ontsloten, die ons toegang geeft tot een koude binnenplaats. We zien eerst de dominee, met zijn 2 meter toch al een imposante verschijning, maar die kan nog niets voor ons doen totdat een geuniformeerde dame de sleutels van binnenuit heeft gehanteerd. Ik moet alles op tafel leggen wat metaalhoudend is voordat ik het metaaldetectiepoortje passeer. Als ik ijzervrij ben, gaan we met Jan Eerbeek door de inmiddels geopende volgende deur en belanden in een brede corridor, waar we door een gevangenisbewaarder naar de volgende deur worden begeleid. Het doet denken aan het schutten van een schip in een sluis, alleen ontbreekt hier de dynamiek van het water.

Na het interview voltrekken zich dezelfde rituelen met uitzondering van het metaalwarenonderzoek. Ook al heb ik getracht me er op voor te bereiden dat in een strafinrichting alles voor je gedaan wordt, zoals het openen én sluiten van iedere deur voor en achter, toch overviel me bij de elfde deur, die toegang geeft tot de portiersloge en dus

het voorportaal naar de vrijheid een vlaag van verbijstering. Zelfs op weg naar huis en na de telefonische melding van onze komst deed ik een vergeefse greep naar de deurklink, jammer meneer, maar alleen van binnenuit kunnen wij u toegang verschaffen. Later zal Jan nog zeggen dat dit voorval de ontper-

Jan Eerbeek

soonlijking van de gevangenis symboliseert; inderdaad, je bent ont-daan van alle initiatief, ongeacht of je "bewoner" bent van de 'ouderwetse' strafgevangenis van Scheveningen of van de totaal geëlectroniseerde Bijlmerbajes.

Bij de tocht door de woestijnsluis wijst Jan op een bezoekzaaltje en de spreekkamerdeuren waar gedetineerden hun advocaten en/of reclasseringsambtenaar kunnen ontmoeten. Na het twee keer rond-draaien van de sleutels arriveren we in de centrale ruimte, waar twee bewakers vertoeven. Een enkele gedetineerde groet ons, schijnbaar heeft de dominee krediet. De centrale ruimte heeft een kruispunt van twee assen: een as waaraan de cellen liggen, - de andere as, waarvan we de helft achter ons hebben liggen, bevat het gedeelte waar de kantoren van de geestelijke verzorgers, reclasseringsambtenaar, sportmeester, psycholoog, arts en maatschappelijk werkster zijn gesitueerd. Dit gedeelte is door de gedetineerden omgedoopt in "het gouden laantje". Boven ons zien we een koepel, recent opgefleurd door frisse kleuren. Het heeft iets onwezenlijks, daar te staan in die ruimte, zoekend naar een oriëntatiepunt en me afvragend waar in deze ruimte rekening is ge-

houden met de menselijke maat. Plotseling vallen mijn ogen op een muurschildering: een suggestieve rode bakstenen muur, waarin een bres is gebeukt. De bres geeft uitzicht op een wijds Hollands weidelandschap met vredig grazende schapen en daarboven een helderblauw uitspannel. De sloten zijn perspectivisch onjuist aangebracht of het moet zijn dat de schilder de toeschouwer de vrije keus laat tussen het willen zien van sloten of tralies. Voordat we zelf eindelijk zonder begeleiding de kamer van Jan Eerbeek kunnen betreden, worden we voor de laatste keer in twintig minuten geconfronteerd met de gevangenisdeurenrealiteit. Bij betreding van Jans kamer valt onmiddellijk het vlechtwerk aan het raam op. Het zal hem al wel ontgaan, het lijkt eigen aan het werk in een instelling met onvrije mensen. De muren zijn o.a. met "vrije" tijds "huis"nijverheidsprodukten van gedetineerden versierd.

DE CONTEXT

Jan koos voor het justitiepastoraat vanuit zijn overtuiging dat het in het Evangelie gaat om mensen die in een kwetsbare positie zitten, die kansarm, vergeten, geïsoleerd en uitgerangeerd zijn. Het is z.i. duidelijk dat het dan zeker voor mensen geldt die in de gevangenis zitten.

Hij is zes jaar werkzaam in deze gevangenis, een baan die hij enige tijd gecombineerd heeft met zijn werk in het Huis van Bewaring (HvB) in Den Bosch. Genoemde combinatie is vervangen door het samenvoegen van zijn activiteiten in de Scheveningse strafgevangenis en het eveneens aldaar gelegen HvB. Zijn werk als protestants geestelijk verzorger betekent het beschikbaar zijn voor die gedetineerden die zich bij hun binnenkomst opgaven als protestant, en hen die te kennen gaven de dominee te willen spreken. Hij verzorgt kerkdiensten, gespreksgroepen en het individuele pastoraat. Voor het laatste kan hij mensen oproepen of hij kan zelf opgeroepen worden. Aangezien een geestelijk verzorger geen rapportageverplichtingen aan de instellingsdirectie

heeft, kan er in alle openhartigheid een gesprek tussen hem en de gedetineerde plaatsvinden. Tot zijn taak rekent hij ook zijn werk als voorzitter van de stichting Exodus. Dat bestaat enerzijds uit het integreren van het kerkewerk binnen de gevangenis met de kerk buiten de gevangenis en anderzijds het nazorgwerk.

Bij het begin van zijn werk als justitiepastor (j.p.) had hij geen idee wat hij daarbij moest verwachten; de enige informatie die hij erover had was afkomstig van j.p.-vrijwilligers. Al spoedig merkte hij dat het om mensen gaat die ook hun huis-, tuin- en keukenzorgen hebben, waar ze je als j.p. deelgenoot van maken. Het treffende van een gevangenisgemeente is dat elke hartslag van het leven als door een vergrootglas op je afkomt: het vreugdevolle gebeuren van een geboorte vervult een gedetineerde tegelijkertijd met triestheid omdat hij er niet bij kan zijn, om over sterven en ziek-zijn van dierbaren maar te zwijgen.

”Een gevangenis situatie kent een veelsoortige geslotenheid. De praktische consequenties van het ingesloten zijn uiteten zich in beperkte contacten met de buitenwereld (per week 2 uur bezoek en 10 minuten telefooncontact), het ontslagen zijn van elke verantwoordelijkheid, alles wat er met je gebeurt wordt aangemeld, alles wat je wilt moet aangevraagd worden. Als je je gevoelens wilt uiteten moet je er in principe mee naar een onbekende. Daarnaast kent een gevangenis de geslotenheid van het 'vleugelgebeuren'. Een gevangenisvleugel heeft een typische sterke mannenmentaliteit, waarbij je dus altijd flink moet zijn. Gevoelens, angst en twijfel, machteloosheid e.d. zijn moeilijk onderling uitwisselbaar. Bovendien is er sprake van een permanente onveiligheid, eigen aan een gemeenschap die je niet zelf gekozen hebt. Velen zijn in de gevangenis gekomen ten gevolge van een in vele opzichten kansarme levensgeschiedenis, die zich in de richting van een gevangenisleven heeft gevormd. Een gevangenisleven dat ook nog verloederend werkt

op je gevoel. Dat is de context van een gevangenis kerk.

Het specifieke werk van het j.p. bestaat dan uit 'heel maken wat gebroken is', te realiseren d.m.v. 'de kracht van het nabij-zijn', proberen samen iets te delen waardoor gedetineerden fundamenteel kunnen ervaren dat ze toch bij die mensengemeenschap (van de kerk) blijven behoren. Het is theologisch gezien een belangrijke ervaring dat die groep kerk kan en wil zijn met medewerking van mensen van 'buiten'. Die muren en alles wat die met zich meebrengen bestaan voor de kerk niet. Het eerste wat over ons leven is gesproken, is niet de afstand maar de nabijheid en de liefde. Die kerkgangers van buiten geven de bewoners het gevoel dat er mensen zijn die hen niet hebben afgeschreven en dat ze met hen een wijdere zin willen beleven. Mensen die de dagelijkse zorgen met hen delen. Verder is het voor de gedetineerden wezenlijk om te ervaren dat de 'buiten' mensen niet alleen voor hen komen, maar óók voor zichzelf: wij (gedetineerden) hebben kennelijk zo'n waarde dat zij ook voor zichzelf bij ons komen.

Hier vormt zich, ecclesiologisch gezien, kerk op een andere wijze, een kerkgemeenschap die een integrerend onderdeel is van de kerk buiten de muren.

Daarmee geeft de kerk van buiten ook blijk van een dieper verstaan van de wezenlijke grondnotitie van het Evangelie.”

Kan de boodschap van Jezus Christus een nieuwe zingeving aan de gedetineerden schenken?

”Nieuwe zingeving ontstaat alleen daar waar je identiteit kunt vinden, dat kan hier wel, maar dat vraagt erg veel. Veel mensen hier staan, gezien hun achtergronden, uiterst kwetsbaar in het leven. Geloof geeft ons m.i. een identiteit, we worden weer *persoon*, en we hebben weer deel aan die heilsgeschiedenis, die ook niet zonder ons kan. Je bent allereerst bezig met mensen helpen te ontdekken dat ze meer zijn dan dat waarvoor ze hier zitten, je helpt mensen tot zichzelf komen. Je kunt alleen over schuld spreken vanuit een wezenlijk gevoel van geaccepteerd zijn door de ander. Dan ga je

samen met die ander zoeken naar wat er met jou is gegeven aan deze wereld en hoe in jou een stukje van het Koninkrijk tot ontwikkeling komt. Als je zo naar mensen kijkt, ontdek je welke fijne mensen hier zijn.”

Kun je in je werk iets doen met het gegeven, dat de Kerk ook ooit een lijdende Kerk was?

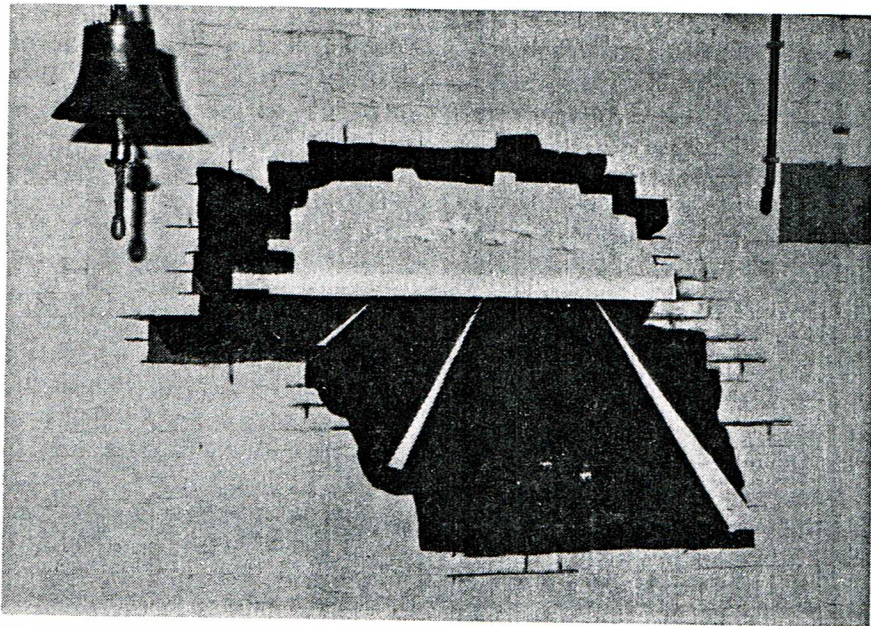
”Ik denk dat de (westerse) kerk buiten de muren onvoldoende weet heeft van de pijn van het leven. Het is juist dat die soms zelfvoldane kerk die marginale groepen nodig heeft om die pijn weer te leren verstaan. De theologie is toch een theologie van het in herinnering roepen van het lijden en van het daarin ook toegaan naar opstanding. Ik denk dat in de (protestantse) kerk die hele fundamentele gevoelswereld nauwelijks gemeenschappelijk wordt beleefd. Als gemeenschap moet je inderdaad ervaring hebben met pijn, met onderdrukking, om tot de essenties van geloven en Evangelie te komen. In deze situatie doet zich dat voor, zowel aan de mensen binnen, maar ook aan hen die van buiten hier komen. Het gaat om het geloof en de solidariteit met mensen die lijden. De volgende stap is, als je bezig bent met elkaar gemeente te zijn, met elkaar te spreken over de verantwoordelijkheid naar het leven. De mensen die praten over het lijden van het slachtoffer hebben natuurlijk gelijk, maar een detentiesituatie is ook een situatie van lijden. Het gaat om zowel de dader als het slachtoffer.”

PRAXIS

Boeten heeft een tweeledige betekenis: naast het opdraaien voor de gevolgen van de daad, betekent het ook heel-maken. Hoe gebruik je dat als justitiepastor?

”Als je stelt dat bij nogal wat mensen hun criminele geschiedenis staat in hun geschiedenis van kansarm zijn, dan moeten detentie en nazorg sterk gericht zijn op het vergroten van de kansen en mogelijkheden bij hun terugkeer in de maatschappij. Vanuit dit "gouden laantje" is daarvoor een grote inzet. Tegelijkertijd moet je vaststellen dat dat niet altijd tot resultaat leidt, omdat er vrij veel (60 à 70%) in de

De muurschildering (zie p. 13)

gevangenis terugkomen. Er zal dus een veel gerichtere inspanning moeten komen op veel gebieden, met name op het gebied van de ontwikkeling van de persoon zelf. Als j.p. kun je daar een bescheiden bijdrage aan leveren, bijvoorbeeld in gespreksgroepen. Naast het bespreken van het onderwerp dragen we daar ook bij aan het vormen van de identiteit. Veel van onze mensen hebben daar geen ervaring mee omdat ze niet gewend zijn over hun gevoelens te praten. Nee, ze vinden het geen onzin, het is een gemeenschappelijke vulling in de leegte. Voor het individueel pastoraat biedt het aanknopingspunten: er zijn mensen bij die je zeggen dat ze in zo'n gespreksgroep voor het eerst iets gezegd hebben. In die gespreksgroepen doe je ook iets aan diakonia in twee opzichten. enerzijds zijn gevangenen vaak een objekt van diakonia van de kerken, wat mooi is omdat het verbondenheid geeft. Anderzijds kunnen de gevangenen medemensen ook zelf tot subjeekt van dakonia worden, de gevangeniskerk is m.i. niet vrijgesteld van de dienst in de wereld. Die bijdrage bestaat uit het geven van wat de mensen hier hebben, nl. een stuk van zichzelf.

In deze gevangenis hebben we een relatie met een bejaardencentrum. De bejaarden krijgen met hun verjaardagen vanuit de gevangenis een plantje dat hier gekweekt is en een

stukje aardewerk. Dat heeft na die jaren een wederkerigheid opgeroepen van die mensen daar in de vorm van het participeren in onze kerkdiensten. Die groep mensen, met een gemiddelde leeftijd van 86 jaar, hebben ontdekt dat hun komst voor hen ook iets betekent. De jongens hier vinden het fijn om de verhalen over vroeger te horen, ze hebben een groot respect voor die oudere mensen en hun wijsheid. Die diakonia biedt de gelegenheid om personen te worden, te ontdekken welke mogelijkheden je hebt. Net was hier nog een jongen die straks vrijkomt en dan vrijwilliger wordt in ons 'Open Huis' (een nazorgproject van de stichting Exodus). Hij wil graag iets doen maar heeft niets om handen, en verveling is vaak een voorbode voor terugval in het 'oude' leven."

Hun kansen op werk zijn er door hun detentie niet op verbeterd. Jullie projecten lijken me dan ook een druppel op een gloeiende plaat, aangezien je op een enkeling na, de samenleving als geheel er nog niet mee overtuigt.

"Dit pastoraat is niet het pastoraat van een individuele pastor, maar pastoraat dat gedragen moet zijn door de kerken. De nazorg moet dan ook geworteld zijn in de gemeenten. We mogen vaststellen dat in een tijdsbestek van vijf jaar de Haagse regionale kerken een gigantische inspanning hebben geleverd voor een groep die maatschappelijk

gezien niet voor de hand ligt. Die groep is nu in het centrum van de aandacht geplaatst. Dat vind ik een teken van hoop, kennelijk kun je in de kerk, in de maatschappij terecht met een verhaal, dat te maken heeft met de grondnotities van het geloof. Dat uit zich niet alleen in geld, maar ook in menskracht. Op vrijwillige basis zijn 120 mensen betrokken bij het werk van het j.p., en zijn regelmatig aanwezig in het complex. Natuurlijk mag je een belangrijke maatschappelijke kracht als de werkgevers vragen om over de brug te komen. Exodus bereidt een aan het begeleid kamerbewoningsproject gekoppeld werkgelegenheidsproject voor, waarbij de bewoners de gelegenheid van werkervaring en -begeleiding wordt geboden, hetzij op betaalde, hetzij op vrijwilligerswerkbasis. Maar ik krijg langzamerhand het gevoel dat werkgelegenheid nog niet het meest onoverkomelijke punt is. Het moeilijkste is: als je al werk hebt, het ook nog zien te houden."

VERZOENING

Straf brengt dus velerlei onmogelijkheden met zich mee; langdurige gevangenisstraf levert veelal verdergaande verloedering op. Welke andere mogelijkheden zie je buiten het al besprokene om mensen te helen?

"Ik denk dat er andere mogelijkheden zijn en dat die met grote creativiteit verder ontwikkeld moeten worden. Ik noem dan ondermeer het alternatieve circuit of alternatieve straffen, waarbij dienstverlening gedurende een bepaald aantal uren in de plaats komt van gevangenisstraf. Maar aan de andere kant moet je realistisch blijven en vaststellen dat er situaties zijn waarin gevangenisstraf wordt uitgesproken. Straf kan dan alleen functioneren als het plaatsvindt in de context van verbondenheid. Veel gedetineerden kunnen best aanvaarden dat ze straf opgelegd hebben gekregen, maar wat ze moeilijker vinden is de koppeling aan de bijna totale afgeslotenheid van iedereen. De maatschappij bekommert zich nauwelijks om hen. Straf funktioneert en wordt alleen dan geloofwaardig als het element van verbondenheid erin zit. Overi-

gens denk ik dat er in detentie meer momenten zouden moeten zitten waarop we kunnen vaststellen dat het nu genoeg is geweest omdat de straf zijn effect heeft gehad.

Want wat is dat voor een straf en hoe kun je nog spreken van verzoening, als de familie ook een stempel opgedrukt krijgt, als iemand zijn of haar straf heeft uitgezeten en toch niet aan de bak komt? In feite is er dan sprake van strafverzwaring. In dat opzicht kunnen we nog iets leren van sommige Middeleeuwse verzoeningswijzen: wanneer je daar als straf een pelgrimstocht kreeg opgelegd, werd je na het volbrengen van de vaak gevaarvolle tocht nog eens als held binnengehaald. Je keerde terug in de gemeenschap, die, hoewel geschokt door het misdrijf, genoegdoening had gekregen."

In hoeverre speelt het godsbeeld van de gedetineerden een rol?

"Er zijn diverse beelden over God. Velen zijn niet direkt kerkelijk, maar wel religieus. Vaak denken ze dat het feit dat ze hier zitten een straf van God is. In de gesprekken en de diensten probeer ik de mensen altijd te laten zien dat hun detentie niets te maken heeft met een straf van God, maar dat ze hier zijn gekomen op grond van een rechterlijke uitspraak waarbij geconstateerd werd dat er gevangenisstraf staat op je handelen. Dat betekent echter niet een veroordeling door God. Ik tracht te laten zien, dat als God ter sprake komt, hij bij ons is als een God die Liefde is. Ik kan niet uit de voeten met een theologie of geloofsopvatting die onderscheid aanbrengt tussen hen die hier zijn en zij die zich aan de andere kant van de muur bevinden. Als we met elkaar kerk zijn, dan verhouden we ons op gelijke wijze tot de Heer en tot elkaar. En als we dan zondaren zijn, dan zijn we dat, niet omdat we hier achter die muren zitten, maar omdat we nu eenmaal mensen zijn."

Maar bij velen uit de 'nette burgerij' heerst toch het idee dat zij nooit achter die muren komen omdat zij braaf in het ga-reel (denken te) lopen.

"Je moet er in de kerken heel nadrukkelijk met elkaar over praten om het beeld van 'het gaat daar om

andere mensen dan onszelf' uit te bannen. Het is heel makkelijk om onheil, dat je ook zelf produceert, te projecteren op iemand die achter de muren zit. En het is vaak een schokkende ervaring voor mensen om te merken dat het niet gaat om bijzondere mensen, maar om mensen als zichzelf. Dat betekent dat het hele verhaal van schuld en wie wij eigenlijk zelf zijn, aan jezelf gaat knagen. Je gaat ook jezelf in je tekortkomingen en kwetsbaarheid zien. En hopelijk ga je je dan realiseren, gaat dus ook de kerk zich realiseren, dat wij inderdaad van genade leven. Maar er is heel wat nodig aan het bijstellen van beelden, wat een belangrijk deel is van ons werk. Rond criminaliteit en gevangenis barst het van de vooroordelen, die

De Gevangenis

je alleen met goede voorlichting kunt bestrijden."

Wordt het j.p. ook gevraagd om te bemiddelen tussen de gedetineerde en het slachtoffer of de familie van het slachtoffer in het kader van verzoeningspogingen?

"Ja. Het is een van de meest wezenlijke aspecten als je spreekt over straf en ten uitvoer legging ervan. De verzoeningsgedachte zou veel meer op de voorgrond geplaatst moeten worden in de voltrekking van straf. De behoefte aan pogingen tot verzoening wordt geuit tijdens individuele gesprekken. Waar mogelijk bemiddelen we daarin. Er zijn echter situaties waarin het niet meer mogelijk is, hoe gewenst verzoening ook is, omdat de daad zul-

ke ingrijpende gevolgen heeft gehad voor het leven van het slachtoffer of de familie, waardoor men er niet meer voor open kan staan. Het is heel erg te moeten vaststellen dat er iets is tussen mensen dat niet meer verzoend kan worden. Ik heb dat sterk gemerkt in een nazorgcontact: iemand werd zich sterk bewust van alle lijden dat hij zijn overleden moeder had aangedaan in alles wat met die detentie te maken had. Die onoplosbaarheid verhevigt het lijden. Niet op of voor alle lijden is een antwoord of oplossing."

Speelt de aard van het delict een rol in je contacten met de gedetineerde?

"Een j.p. weet in principe niet waarvoor de gedetineerde hier zit. Ik probeer altijd zo met gedetineerden om te gaan, dat ik allereerst die

ander, die mens zie, zijn naam en voornaam weet. Dan ga ik er vanuit dat mensen uit zichzelf vertellen waarom ze er zijn, als ze dat willen. Ik ga dat niet allemaal natrekken. Soms veronderstellen mensen dat je het al weet en als ik dat ontken komt het voor dat ze zelf de behoefte voelen om het te vertellen. Je ziet hier altijd dat mensen veel meer zijn dan de dingen waarvoor ze hier zitten."

Hoe komt in gesprekken de zinloosheid van de daad te sprake?

"Zinloosheid veronderstelt dat veel dingen heel wegoverwogen gebeuren, met een zingeving eraan verbonden. Maar er is nogal veel wat groeit. Veel gevangenen zitten er op grond van hun drugsverslavingsproblematiek, en zijn juist daardoor tot criminaliteit gekomen. Je moet vaststellen dat het niet altijd zo is

dat iemand de indruk geeft nou heel bewust voor criminaliteit gekozen te hebben, laat staan dat er sprake is van een zinvraag."

Je hebt contacten met jongere en oudere gedetineerden. Kun je met jongere gedetineerden makkelijker praten over zingeving dan met een oudere?

"Ik vond het tekenend dat ik in het jeugd-H.v.B. "De Sprang" mensen trof, die toch iets van het leven verwachtten en het idee hadden dat ze de straf nog eens te boven zouden komen. In deze strafgevangenis zie je dat het leven zich op een gegeven moment meer gaat aankoecken en een eigen (negatieve) dynamiek gaat krijgen. Hoe dieper je namelijk in dat leven komt, des te moeilijker wordt het om je daaraan te onttrekken."

Denk je dat je gefaald hebt in je pastoraat als je oude bekenden na hun ontslag na enige tijd ziet terugkomen als gedetineerde?

"In het H.v.B. heb ik een gemeente waar de terugkeer enorm is. Ik beleef het niet als een persoonlijk tekort, maar je ziet wel dat het toch om mensen gaat waarvan je denkt dat het niet nodig is. Niet nodig als ze de goede keuzes maken en als er de bijpassende voorwaarden zijn. Voor mij is dat het motief om met die nazorgprojecten van Exodus te werken. Er moet een aanbod zijn, niet alleen om te praten, maar ook om ontwikkeling en begeleiding te geven. Het gaat ook om problematiek die je niet individueel als pastor aankunt, je hebt dan een geheel geprofessionaliseerd projekt nodig, met medewerking van vrijwillig(st)ers."

Wat kun je doen voor langdurig/levenslang gestraften en vreemdelingen die uitzetting boven het hoofd hangt?

"Bij vreemdelingen zien we een heel bijzondere situatie optreden. Vaak is het zo, dat je, wanneer je als vreemdeling bent veroordeeld tot een gevangenisstraf van drie jaar of langer, na het uitzitten daarvan het land uitgezet wordt. Daar worden we in Scheveningen veel mee geconfronteerd. De detentie wordt dan in grote onzekerheid beleefd: kunnen ze uiteindelijk wel of niet in Nederland blijven na hun ontslag uit de gevangenis? Als justitiepastor probeer je waar dat moge-

lijk is de situatie van die persoon te bepleiten. Dat gebeurt dan bij de adviesdienst vreemdelingenzaken van het ministerie van Justitie en, in eventueel beroep, bij de afdeling rechtspraak van de Raad van State. Daarbij geef je aan hoe belangrijk het voor iemand, die al lang in Nederland woont en een bestaan heeft opgebouwd, is om hier te lande zijn toekomst vorm te kunnen geven.

LEVENSLANG

Ik heb geen direkt pastoraal contact met levenslang gestraften. Levenslang is zo'n ongelooflijk onvoorstelbare stolp die over je leven staat. In die situatie ben je toch mee gericht op dat leven op je 'kamer' in de gevangenis, omdat je in een totaal isolement verkeert. Vorig jaar heb ik met zo iemand ter gelegenheid van zijn verjaardag gegeten en samen mensen uitgenodigd die hem komen bezoeken. En wij zijn nu met drie langgestraften bezig een verzoekplatenprogramma op te zetten voor het bejaardencentrum. Zo kun je proberen concreet en praktisch het leven toch weer inhoud te geven.

Nu is er in Nederland ook nog de mogelijkheid dat een levenslange gevangenisstraf op jaren wordt gesteld, dus is het altijd belangrijk om aan je ontwikkeling te blijven werken. Op jaren stellen: d.w.z. de straf na 20 à 25 jaar kwijtschelden." *Is het feit dat onze samenleving nog steeds extreem lange gevangenisstraffen kent, in de veronderstelling dat we ons daarmee voldoende kunnen beveiligen tegen criminelen, alleen te zien als afkooptom? Is het niet tevens een bevestiging van de collectieve moraal, dat wij het goed doen en zij niet?*

"Ik denk dat het zeker zo werkt. Ik denk dat we zullen moeten inzien dat bepaalde vormen van criminaliteit, met name de drugsproblematiek, ook te maken hebben met het maatschappelijk klimaat. Drugsproblematiek moet je bespreken in relatie tot een hele maatschappelijke orde waarin eigenlijk alles is gericht op impulsen van directe behoeftenbevrediging enz. Er is heel weinig aandacht meer voor de immateriële zin die aan het leven gegeven kan worden. Dat geldt ook

voor andere criminaliteit. Daarom vind ik ook dat een gevangenis altijd onderdeel van de maatschappij zou moeten zijn. Je moet over en weer die muren verlagen, meer communiceren, waardoor openheid en wederkerigheid ontstaan wat wij nu als kerk dus proberen.

Als j.p. ben je vertrouwenspersoon. Onderhouden ex-gedetineerden op eigen initiatief nog contact met je, los van Exodus?

"Ja, dat komt veel voor. Veel mensen hier zijn wel religieus, maar niet kerkelijk, geen trouwe bezoekers van een kerk buiten de inrichting. Dus die hebben geen contacten met kerk thuis, maar ze komen wel langs om te vertellen hoe het met ze gaat. Je merkt nogal eens hoe onvoorstelbaar alleen men in het leven kan staan en hoe men daardoor terugvalt."

Wat houdt je in dit werk op de been en zou je überhaupt elders in de kerk kunnen werken?

"Ik houd het vol door de mensen zelf, ook al doe je in dit werk teleurstellingen op. Maar als je 's zondags in de dienst met elkaar kunt zingen en bidden en elkaar, mensen van binnen en buiten, begroet; dat zijn ervaringen die me op de been houden.

Ik kan me wel voorstellen elders in de kerk te kunnen werken omdat ik de betekenis van de kerk, misschien ook wel door deze plek, heel sterk zie. Met alle kanttekeningen die je bij kunt maken, vind ik dat kerken gemeenschapsverbanden met ongekende mogelijkheden zijn, met name voor het opheffen van de nood van deze tijd. Dan gaat het om nood van mensen die in apathie verzeild raken en geen kans meer zien om zin te vinden in hun leven. Kerkgemeenschappen zijn plekken waarin mensen, als het goed is, tot zichzelf en tot elkaar kunnen komen. Daar kunnen ze wezenlijk bevrijdende ervaringen opdoen voor het leven. Ook binnen het inrichtingsgebeuren moet je m.i. gemeenschapsvormend werken, mét deelname van mensen van buiten." Aldus Jan Eerbeek. In het volgende nummer een gesprek met betrokkenen bij het nazorgprojekt 'Exodus'.

JOOST DE KORT